

A SZINONIMITÁS ELŐFORDULÁSÁNAK LEHETŐSÉGE A JOGI NYELVHASZNÁLATBAN

DOBOS CSILLA

Bevezetés

A jogi gondolat, a jogi norma kizárólag a nyelvben és a nyelv által létezik, ezért a jognak olyan nyelvi formára van szüksége, amely a tartalmat adekvátan, a normativitás követelményeivel összhangban képes kifejezésre juttatni. A nyelv egyaránt alkalmas a jogi gondolat *általános* és *egyedi* tartalmának hordozására. A jogalkotó a szándékát, az elérni kívánt jogi célt *minden* – a jövőben bekövetkező és a szabályozott életviszony körébe vonható – *esetre* nézve a nyelv segítségével fogalmazza meg. Ám ugyancsak a nyelv segítségével értelmezi, alkalmazza *az adott ügyre* a jogszabályt a jogalkalmazó, mint ahogy a nyelv segítségével tudatja a meghozott döntést, vagyis az egyedi határozatot. A jogalkotó a jogi gondolatot általánosságában ragadja meg és fejezi ki (jogi norma), majd a jogalkalmazás során a jogi gondolat egyedivé válik, a jogi tartalom a konkrét eset lesz, pontosabban egy történetis jogilag releváns része. A jogi gondolat ezen két tartalmi megnyilvánulása között a nyelv teremt kapcsolatot.

Amint az elmondottakból kitűnik, a jogi gondolat más és más tartalmat hordozhat: általános, elvont szabályokat vagy egyedi, konkrét döntéseket. A jog a gondolat eltérő tartalmát eltérő nyelvi formába önti, vagyis eltérő nyelvi eszközöket vesz igénybe egyazon gondolat eltérő tartalmának kifejezésére. Az alábbiakban arra keressük a választ, hogy a *szinonimitás* mint egyazon vagy hasonló gondolat eltérő nyelvi kifejezési formája megfelelhet-e a normativitás követelményeinek, eleget tehet-e a jogi szaknyelvvvel szemben támasztott szigorú elvárásoknak. Jelen tanulmány keretei között a szinonimitás előfordulásának gyakoriságát és okait a jogi szaknyelvre jellemző *funkcióigés szerkezetekre* vonatkozóan vizsgáljuk, megállapításaink egy része azonban a jogi nyelvhasználat egészére kiterjeszhető.

1. A szinonimitás szerepe az intralingvális jogi fordítási folyamatban

A jog, annak érdekében, hogy a lehető legpontosabban juttassa kifejezésre a jogi gondolatot, sajátos nyelvi formát, *jogi szaknyelvet* használ. Ennek eszközeit veszi igénybe, hogy a jogilag releváns tartalmat kifejezze. Egy gyermek világrajöttéről az orvos az orvosi szaknyelv eszközeivel számol be, amelyben a gyermek bizonyára *magzat* lesz vagy *foetus*. A jogi szaknyelvben viszont a gyermek *jogalanyként*, *állampolgárként*, esetleg *örökösként* fog szerepelni a születéskor fennálló jogi körülményektől függően, illetve a kiemelő jogi szempontokat figyelembe véve. De vajon használhat-e a jogalkalmazó a jogilag releváns

körülmények és szempontok változatlansága esetén szinonim kifejezéseket a gyermek megnevezésére? Amennyiben jogi diskurzusról van szó, válaszunk kizárólag tagadó lehet.

A jogi szaknyelvre általában jellemző ismérvek között nem szerepel a szinonimitás, hiszen előfordulása ellentmondana a pontosságra, a szakszerű és precíz megfogalmazásra való törekvésnek. Kijelenthetjük tehát, hogy a főt felsorolt elvekből és a jogi szaknyelvet jellemző *terminológiai egységességből* adódóan, a jogi szaknyelv mellözi a szinonim kifejezési eszközök használatát. Mivel azonban a jogi szaknyelv – a jog funkciójának következtében – a társadalmi kommunikáció számos területén használatos, a tételes jog által determinált, jogi tartalmat közvetítő terminológia használata a gyakorlatban (például a bírósági tárgyaláson) nem mindig egységes. Ez azzal magyarázható, hogy a jogi szaknyelv a többi szaknyelvnél szélesebb körben szolgál a kommunikáció eszközeül, vagyis a jogi szaknyelvet *szakember* és *laikus* egyaránt használja. Ezért a jogi szaknyelv struktúrájában találunk olyan területet, amelyet összevetve a tételes jog és a jogtudomány nyelvével – kevésbé szigorú követelmények jellemeznek. Ez a terület a *jogalkalmazás nyelvhasználata*, ahol a jogi professzionisták és a laikusok közötti kommunikáció sikerességének kívánalma teszi azt szükségessé, hogy rugalmasabban kezeljük az egyébként rendkívül precíz jogi terminológiát. A rugalmasság természetesen ezen a területen sem jelentheti a szakszerűség elvének csorbulását vagy megsértését.

A jogászok számára nyilvánvaló, hogy csak korlátozott számú és precízen determinált emberi magatartás vagy viszony bír jogi relevanciával. Közismert jogi kifejezéssel élve ezek a jogszabályban rögzített törvényi tényállások. A jog nevében eljáró személyek ezen elvontan és általánosan megfogalmazott *narratívák* segítségével értelmezik és írják le a világot, jogilag irrelevánsnak minősítve minden olyan tény, ami a jogszabályokban rögzített tényállásokon kívül esik. A jogi eljárásokban önként vagy kényszer hatására részt vevő laikus személyek világlátása ezzel ellentétes: ők magukat az eseményeket és történéseket látják, értékelik és rendezik el saját, köznyelvi, a jogszabályi tényállásoktól általában független narratív modelljeik szerint (Szabó 2000).

A jogi eljárásban részt vevő személyek narratíváiban kifejezésre jutó valóságbeli történésektől a jogi tényállás szakszerű megállapításáig vezető út *fordítások sorozataként* értelmezhető (Szabó 2000: 5). A fordítás terminust jelen esetben nem annak szűkebb értelmében, hanem tágabb, nyelvfilozófiai értelmében használjuk. Ez utóbbi értelmezésben a fordítás egy adott nyelven belüli folyamat, amely az események és a jogi tényállás között teremt kapcsolatot. Jelen esetben nem egyetlen fordításról, hanem fordítások láncolatáról van szó, hiszen az elsődlegesen köznyelvi eszközökkel megfogalmazott eseményleírástól a jogilag releváns, jogi szaknyelven megfogalmazott tényállásig, döntésig, ítéletig kell eljutni. Azt kell tehát megvizsgálni, hogyan lehet nyelven belüli fordítások

láncolatával rekonstruálni azt a folyamatot, amely például Dosztojevszkij: „Bűn és bűnhődés” című regényétől az „aki mást megöl ” narratív struktúráig vezet (Szabó 2000). Az intralingvális jogi fordítások nem csak a narratív struktúrák tartalmára, hanem annak *nyelvi kifejezési formáira* is vonatkoznak. Mint ahogyan a nyelvek közötti fordításban a forrásnyelvi elemeket célnyelvi megfelelőikkel cseréljük fel, úgy a jogi eljárás során is helyettesítjük a köznyelvi elemeket jogi szakkifejezésekkel. Például a laikusok narratíváiban szereplő körülírásokat és parafrázisokat a szakemberek jogi terminológiával pontosítják, a terjedős és sok mellékszkevencsi tartalmazó beszámolókat a jogilag releváns tényeket összefoglaló narratívával helyettesítik. A parafrázisok mellett a nyelven belüli fordítási folyamatban fontos szerep jut a szinonimitásnak. Előfordulhat ugyanis, hogy a jogi eljárásba bevont laikus személyek nem pontosan, nem szakszerűen öntik nyelvi formába a jogilag releváns információt, ezért szükség van a már említett *intralingvális jogi és nyelvi fordítási folyamatra*, amelynek eredményeként a jogi dokumentumokban a normativitás igényének megfelelő szinonim jogi nyelvi forma kerül a laikus által használt kifejezések helyére. Az alábbi példákban az átfordításnak azt az esetét mutatjuk be, amikor a bíró (B) a vádlott (V) válasza alapján összegzi a tényállást. Az, idézetek egy bírósági tárgyalás digitális adathordozóra készített hangfelvételének transzkripciójából¹ származnak:

- (1) B: *Megértette-e a vádat? Érti-e mivel vádolják?*
 V: *Igen.*
 B: *Elkövette-e? Bűnös-e abban?*
 V: *Nem követtük el. Le voltak rakva az alumínium lemezek, találtuk. Aztán 6-7 darabot tettünk bele a kocsiba és elvittük hozzánk.*
 B: *Ez az alumínium, az kié volt?*
 V: *Azt nem tudjuk.*
 B: *Az önöké?*
 V: *Nem.*
 B: *Nem az önöké. Akkor miből gondolja, hogy nem követtek el bűncselekményt. Ha valaki valamit talál az úton, bárhol az úton és elvisz, az a jogtalan elszajátítás vétsége.*
- (2) V: *Muszáj volt bevállalnom, muszáj vót hazudni. Állandóan vertek minket.*

¹ A hangfelvételek 2002-ben készültek a *Nyelvhasználat a jogi eljárásban. Nyelvi átfordítás és ténykonstitúció a jogi tényállás megállapításának folyamatában* c. kutatás keretén belül. A kutatás tárgya a ténymegállapítás folyamata volt, vagyis az a folyamat, amelynek során a rendőrségen és a bíróságon büntető és polgári ügyszakban az eljárásban részt vevő személyek hétköznapi nyelven előadott narratívái jogi szaknyelven megfogalmazott tényállásokká formálódnak át.

B: *Figyelmeztetem, hogy védekezési joga addig terjed, amíg másokat bűncselekmény elkövetésével hamisan nem vádol. Tehát én a maga nyilatkozatát jegyzőkönyvezem, de amennyiben ez hamis tanúvallomás lenne, akkor azáltal egy önálló bűncselekményt valósítana meg.*

Természetesen a folyamat ellenkező irányban is végbemehet, amikor a laikus számára kevésbé ismert vagy akár érthetetlen jogi terminus intralingvális fordítására kerül sor. A *keresetet benyújtani*, illetve az *indítványt előterjeszteni* funkcióigés szerkezetek a laikus számára érthetetlenek, ezért az első példában a sértett (S), a másodikban a vádlott (V) számára szinoním kifejezések és parafrázisok segítségével értelmezni, magyarázni kell őket:

(1) B: *Ha azt mondja, hogy én ezt vitatom, nekem sokkal többre van, azt megteheti, de akkor polgári bíróságon önnek kell keresetet benyújtani.*

S: *Nem keresek semmit se nem.*

B: *Nem lesz többet idézve, fog kapni az ítéletből egy példányt. Ha polgárjogi igényben döntene a bíróság, akkor már az ítélet alapján. Bejönnek egy pénteki napon a bíróságra, és akkor azt csak be kell nyújtani itt, azt már tudják itt a fogalmazók, hogy mi a dolguk.*

(2) B: *Kíván-e valamilyen bizonyítási indítványt előterjeszteni?*

V: *Nem. Nem tudom. Nem értem.*

B: *Gondolok itt arra, hogy tanúmeghallgatás, egyéb okirat beszerzése. Ezt akarja-e még?*

Az elmondottakkal kapcsolatban fontos megjegyeznünk, hogy a felsőbb szintű jogszabályok a jogforrási hierarchiában elfoglalt helyük következtében nemcsak az alsóbb szintű jogszabályok tartalmát, hanem azok nyelvezetét is meghatározzák. Ezáltal az azonos jogi gondolatot kifejező, különböző szintű jogszabályok nyelvezete nagyrészt azonos terminológiát és megegyező nyelvi eszközöket tartalmaz. Ebből az következik, hogy amennyiben adott jogi tartalom adekvát kifejezése egy meghatározott nyelvi szerkezethez kötődik, úgy ezen jogi tartalom a különböző jogszabályokban – a jogszabálynak a jogforrási hierarchiában elfoglalt helyétől függetlenül – mindig ugyanannak a szerkezetnek a segítségével jut kifejezésre. A szinonim kifejezések ezért elsősorban a *jogalkalmazói* nyelvhasználatot jellemzik, különösen a jog nevében eljárók és a laikusok közötti kommunikációban. A szinonimitás tehát annyiban hozható kapcsolatba a jogi szaknyelvvél, amennyiben a tételes jog egységes terminológiai rendszere intralingvális jogi fordítási folyamat eredményeként – szinonim nyelvi formában jut kifejezésre a jogalkalmazási gyakorlatban.

2. A szinonimitásról

Felmerül a kérdés, hogy az intralingvális fordítási folyamatban használt nyelvi eszközök közül melyek azok, amelyek a szinonimitás viszonyaival jellemezhetők. Az alábbiakban azokat a kritériumokat mutatjuk be, amelyek alapján a nyelv egyes elemeinek halmazát szinonimákként lehet azonosítani.

A szinonimitás fogalmát illetően „teljesen egyértelmű és minden szempontból kielégítő álláspontot mindmáig nem sikerült kialakítani. E téren még az egyébként igen jelentős eredményeket felmutató modern jelentéstan sem hozott lényeges változást, vagyis olyan szinonima meghatározást, amelynek nincsenek vitatható pontjai” (Ruzsiczky 1985: 209). Annak ellenére tehát, hogy a szinonímia jelenségére már évezredekkel ezelőtt felfigyeltek (pl. a ninivei könyvtár agyagtáblácskái, szanszkrit és kínai nyelvű szinonima-gyűjtemények stb.), a szinonimitást illetően napjainkban is bőven akadnak megoldásra váró kérdések és feladatok (Ruzsiczky 1998: 121).

A szinonimitás már az ókorban is sok fejtörést okozott, mivel a filozófusoknak nem sikerült a terminus eredeti jelentése (azonos értelmű, azonos értékű szókészleti elem) és a nyelvi valóság között feszülő ellentmondást feloldani. Valószínűleg ugyanezzel magyarázható, hogy az újkori szinonima-kutatások megalapozója, a *szinonimika atyjaként* tisztelt Gabriel Girard arra a következtetésre jutott, hogy a francia nyelvben nincsenek szinonimák, illetve – ahogyan később pontosította gondolatát – *nincsenek abszolút szinonimák* (Ruzsiczky 1985: 210). A *szinonimika mesterének* tartott Charles Bally szintén úgy vélekedett, hogy két nyelvi tény soha nem lehet egymással teljesen szinonim, legfeljebb ún. *közel álló értelmű kifejezésekről* beszélhetünk. Ugyanakkor Bally mutatott rá a szinonimák közötti eltérések megragadásának lehetőségére mint a szinonimitás értelmezésének egyik fontos mozzanatra.

Girardihoz és Ballyhoz hasonlóan a múlt században élt nyelvészek többsége is arra az álláspontra jutott, hogy tökéletes jelentésbeli egyezés, vagyis tökéletes szinonimitás nincs. S ha egy ideig volna is, a nyelv ezt a teljes egyezést nem engedné sokáig érvényesülni, mivel a szinonimasorok egyes tagjait külön jelentésármalattal ruhazza fel, miáltal a szinonimák a szókincs jelentésbeli tagozódásának fontos eszközeivé válnak (Hadrovics 1992: 93-94). Az abszolút, vagy más terminológiával totális illetve teljes szinonimitás ugyanis egyfajta *luxus*, amit a nyelv nem engedhet meg magának (Ullmann 1982: 161).

A szakirodalomban elterjedt különböző szinonimadefiníciók közös gondolati magva a nyelv elemei között megfigyelhető összefüggések meghatározásában ragadható meg. Ezek az összefüggések egyrészt *egyezéseket* és *átfedéseket*, másrészt *eltéréseket* és *különbségeket* feltételeznek. A szinonimitás definiálásakor elsődlegesen arra kell figyelemmel lennünk, hogy milyen mértékű és milyen jellegű egyezések elengedhetetlenek ahhoz, hogy a nyelv egyes elemeit *már* szinonimnak minősíthessünk; illetve a másik oldalról megközelítve a kérdést:

milyen mértékű és milyen jellegű különbségek engedhetők meg ahhoz, hogy két vagy több nyelvi elemet *még* szinonimnak nevezhessünk.

2.1. A jelentések azonossága illetve hasonlósága

A szavak jelentései között megfigyelhető rokonságot (azonosságot illetve hasonlóságot) alapul véve megállapítható, hogy a szinonimitás a *denotatív jelentés azonosságán* és az *egyéb jelentésaspektusok különbözőségén* alapszik (Károly 1970: 24). A szinonim szavak szemantikai struktúrái közös és differenciáló szemákat egyaránt tartalmaznak, amelyek közül a közös szemák a denotatív jelentés azonosságát, a differenciáló szemák pedig az egyéb jelentésaspektusok vonatkozásában mutatkozó eltéréseket determinálják. Például a *törvénytelen gyermek*, a *házasságon kívüli gyermek*, a *fattyú*, a *zabigyerek* és a *kakukkfióka* szinonimasorban a denotatív szemák megegyezése mellett a stilisztikai, az érzelmi-hangulati jelentésaspektusokban tapasztalható eltérés. Ez utóbbi eredményezi a kollokatív és a tematikus (műfaji és szakmai szempontok) aspektusban megfigyelhető további különbségeket. Minél nagyobb a differenciáló szemák aránya, annál kevésbé tekinthető két vagy több nyelvi elem szinonimnak. Amennyiben pedig a differenciáló szemák aránya felülmúlja a közös szemák arányát, úgy a denotatív jelentés azonossága megszűnik és ebben az esetben már nem szinonimákról, hanem egy új nominációról beszélünk (pl. *ördögfióka*).

A modern lexikográfia is egyfajta toleranciát (Toleranzrelation) tanúsít a szinonimák meghatározásában, mivel nem az azonosságot, hanem a hasonlóságot (Ähnlichkeitsrelation) veszi alapul (Gauger 1972, Bickmann 1978). A hasonlóság mértékének meghatározására azonban egyetlen definíció sem tartalmaz adekvát kritériumokat, így a *még nem eléggé hasonló* és a *már elégséges hasonlóságot felmutató* dilemmája megoldatlan marad. Egyfajta kiutat jelenthet az az álláspont, amely szerint a szinonimitás egyedüli meghatározó kritériuma nem a lexémák, hanem a velük alkotott *mondatok* vagy *kontextusok denotatív jelentésének azonossága* (Borbás 1998: 46). Két mondat pedig akkor és csakis akkor szinonim, ha pontosan *ugyanarra a tényállásra* vonatkozik (Kiefer 2000: 26). Az első példában a *találtuk + nem a miénk + beletettük a kocsiba + elvittük* kifejezések által létrehozott kontextus denotatív jelentése azonos a *jogtalan elsajátítás vétsége* terminus jelentésével, továbbá mindkét nyelvi forma ugyanarra a tényállásra vonatkozik. A fenti két definíció értelmében tehát szinonimnak tekinthetők.

2.2. Helyettesíthetőség és felcserélhetőség

A jelentés azonossága, illetve hasonlósága mellett a szakirodalom a szinonimitás legfőbb próbakövének a *behelyettesíthetőséget* és a *felcserélhetőséget*² tartja

² Ez a kritérium már az első magyar szinonima definícióban is szerepel: „hasonértelműek azok a szavak, amelyeknek jelentései annyi pontban egyeznek egymással, hogy bizonyos

(Károly 1970: 88-90, Cruse 1986: 268-270, Lyons 1995: 60-63). A fölcserélhetőség szempontjából a szinonimáknak két alaptípusa különböztethető meg: a *tökéletes* (globális) szinonimák, amelyek minden kontextusban kombinatorikusak és a *részleges* (lokális) szinonimák, amelyek nem mindig helyettesíthetik egymást (Apreszjan 1957: 87, Károly 1970: 84, Lyons 1995: 60-64).

A fölcserélhetőség kritériumának egyik gyenge pontja abban nyilvánul meg, hogy a szinonimák bizonyos kontextusokban – a kialakult nyelvszokás miatt – nem cserélhetők fel egymással (Károly 1970: 90). A fölcserélhetőség kritériuma ellen szóló érvek között szerepel az a tény is, hogy nem csak a szinonimák cserélhetők fel egymással, hanem például a parafrázisok, az alá-, illetve fölérendeltségi viszonyban levő szavak, a fajfogalom és a nemfogalom jelölői stb. Vagyis a szinonimitás jelensége sokkal összetettebb annál, hogy a behelyettesíthetőség alapján meghatározható lenne mibenléte és jellege: „akik teljesen tagadják a szinonimák fölcserélhetőségét, behelyettesíthetőségét, azok éppúgy tévednek, mint azok, akik azt vallják, hogy akárhol és akármikor akármelyiket lehet akármely másikkal helyett használni” (Finály 1870: 15).

2.3. Az értelmezések azonossága

A szinonímia a szavak *értelmezésének összehasonlításával* is meghatározható. Eszerint A és B akkor tekinthetők szinonimának, ha egy rendszerezett és formálisan definiált szemantikai metanyelv segítségével leírt értelmezéseik (parafrázisaik) azonosak. Például a *letartóztat, őrizetbe vesz, elfog, lefog, lekapcsol* stb. igék szinonimák, mivel értelmezésük azonos: *X mint a hatalmi szerv képviselője megfosztja Y személyt a szabadságától, mivel az Z cselekményt hajtott végre vagy pedig azért, hogy megakadályozza, illetve megelőzze Y-nak X számára nemkívánatos cselekedetét* (Melcsuk–Zsolkovszkij 1984: 124). A szavak parafrázisai csak akkor lehetnek azonosak, ha jelentéseik is azonosak vagy hasonlóak, tehát az *értelmezések azonosságának* kritériuma magában foglalja az *azonos vagy hasonló jelentés* kritériumát.

Nyilvánvalóan téves ugyanakkor a fölcserélhetőséget a jelentésbeli azonosság vagy hasonlóság kritériumához kapcsolni. A jelentés hasonlósága a szinonimitás olyan *alapkritériuma*, ami lényegében határozza meg a jelenséget. Ezzel szemben a fölcserélhetőség a jelentés hasonlóságából következhet, de nem tartozik a szinonimitás kritériumai közé: a fölcserélhetőség nem a szinonimitás kritériuma, hanem az *eredménye*.

A funkcióigés szerkezetek és az igék vonatkozásában az értelmezések

---

esetekben egyik a másik helyébe léphet a beszéd szabatos értelmének megzavarása nélkül” (Finály 1870: 16).

azonosságának kritériuma csak abban az esetben alkalmazható, ha a parafrázis viszonylag részletes. Legtöbbször ugyanis magát a funkcióiágés szerkezetet használják az ige jelentésének a leírásához (pl: *vádol vádat emel, segít segítséget nyújt, megkülönböztet különbséget tesz*). A fölcserélhetőség szempontja alapján azonban a funkcióiágés szerkezetek és a szinonim igék átfogó vizsgálata valósítható meg, amely egyfelől alkalmas a funkcióiágés szerkezetek ismérveinek a feltárására, másfelől pedig a jogi szaknyelvben betöltött szerepének a meghatározására.

3. A jogi szaknyelvre jellemző funkcióiágés szerkezetek és a szinonim igék fölcserélhetőségének lehetőségei

A funkcióiágés szerkezetek olyan két komponensből (funkcióige + névszó) álló alárendelő szókapcsolatok, amelyekben a szintaktikai és a szemantikai feladatok megoszlanak, vagyis a funkcióik polarizálódnak: a funkcióiágés szerkezetek *morfo-szintaktikai* központja a funkcióige³, *szemantikai* központja a főnévi komponens.

A funkcióiágés szerkezetek előfordulása régi időktől jellemzi a nyelvhasználatot. Példaként említhetjük a XVII. századi úriszéki iratokat, amelyeknek egyik legfontosabb nyelvi sajátossága éppen a funkcióiágét tartalmazó tárgyias és határozós szerkezetek használata. Az igei alaptagú szerkezetek gyakori előfordulása jellemző a perszövegekre is (Zsilinszky 1996: 96), ennek ellenére a funkcióiágés szerkezetek nem tartoznak a jogi nyelv újításai közé.

A nyelvészek a XIX. század közepe óta előszeretettel foglalkoznak e jelenség vizsgálatával, elemzéseikben azonban kizárólag mint nyelvhelyességi problémát tárgyalják az igei szerkezeteket (Parlagi 1907: 314-316, Simonyi 1915: 437, Prohászka 1956: 185-193, Károly-Zsembery 1960: 148-154). A múlt század elején a *Magyar Nyelvőr* hasábjain valóságos – több évtizeden át tartó *irtóhadjárat* kezdődött a funkcióiágés szerkezetek ellen, amelynek résztvevői, az irodalmi és a köznyelv védelmét hangoztatva, határozottan felléptek a funkcióiágés szerkezetek

³ A funkcióige terminust egy lehetséges önálló szófaji kategória megnevezésére először Keszler Borbála alkalmazta *A mai magyar nyelv szófaji rendszere* című tanulmányában (Keszler 1992: 131-134). Nézete szerint: „A funkcióiágék jellemzője, hogy egy határozós vagy tárgyragos esetben álló névszóval fordulnak elő; önálló jelentésük lényegtelen; gyakran helyettesíthető a szerkezet a jelentés magvát hordozó (ragos) névszóból képzett igével. A funkcióige tehát csupán az ige grammatikai funkcióját hordozza, olykor kezdést, befejezettséget stb.-t is kifejezve. Példák: *kölcsön vesz* (kölcsönöz), *gyanúba fog* (gyanúsít), *kifogást emel* (kifogásol), *parancsot ad* (parancsol), *választ ad* (válaszol), *hálát ad* (hálálkodik), *cserébe ad* (cserél), *engedélyt ad* (engedélyez), *eligazítást ad* (eligazít), *bosszút áll* (bosszul), *újtára bocsát* (elbocsát), *fogságba esik* (elfogják), *rendszerbe foglal* (rendszeréz), *levelezést folytat* (levelez), *ítéletet hoz* (ítélkezik), *döntést hoz* (dönt), *szövetséget köt* (szövetkezik), *zavart okoz* (zavar) stb.” (Keszler 1994: 49)

használata ellen, mondván hogy „a fölösleges körülírások, ígéhítások papírosízűvé, sablonszerűvé teszik beszédünket és írásunkat; amellet gyakran félreértést, kétértelműséget, zavart okoznak, de mindenek fölött idegenek, magyartalanok, csúnyák, éktelenítik a stílust” (Prohászka 1956: 192-193).

A funkcióigés szerkezetek nyelvvelői helytelenítését jól illusztrálja a *terpeszkedő kifejezés* elnevezés⁴, amivel a vizsgált szókapcsolatokat általában jelölték. Megítélésük napjainkban árnyaltabbá vált. Ennek fő okát abban kell keresnünk, hogy a terpeszkedő kifejezések használatának helyességét nem csupán nyelvhelyességi szempontok alapján ítélték meg, hanem egyre inkább figyelembe vették e szerkezetek sajtószerű nyelvészeti specifikumait is.⁵

Az elmondottak alapján nyilvánvaló, hogy a funkcióigés szerkezeteket ért támadások elsősorban azzal magyarázhatók, hogy ezek a kifejezések sok esetben a főnévi komponenssel azonos tövű igével helyettesíthetők (*segítséget nyújtani – segíteni, kifizetést eszközölni – kifizetni, levelezést folytatni – levelezni* stb.), s a nyelvészek többsége ezen igék használatát tartotta helyesnek.

A jogi szaknyelvben előforduló funkcióigés szerkezetek többsége szintén helyettesíthető szinonim igei lexémával: *kifejezésre juttat - kifejez, gyanúba fog - gyanúsít, vádat emel - vádol, döntést hoz - dönt, intézkedést tesz - intézkedik, meghallgatást foganatosít - meghallgat* stb. Ez a helyettesíthetőség azonban nem a

⁴ Emellett egyéb, szintén negatív értékítéletet tükröző jelzővel is utaltak e szókapcsolatokra, amennyiben nemcsak terpeszkedőnek, hanem „terjengősnek, fölöslegesnek, kétértelműnek, cikornyásnak, dagályosnak, hivataloskodónak, idegenszerűnek, semmitmondónak, kifejezéstelennek, színtelennek, csúnyának”, sőt „garázdának és duplafenekűnek” minősítették őket. A magyar nyelvben a „legesleggarázdább” ige a *csinál*, s ezt követik olyan igék, mint például az *eszközöl, juttat, tesz, bír, foganatosít, helyez, hoz, nyer, nyújt, ad, emel, folytat, gyakorol, képez, rendelkezik, talál, szerez, történik, vesz* stb. (Prohászka 1956: 185).

⁵ A *Nyelvművelő Kézikönyv* (NyK 1985) ugyan még „terpeszkedő kifejezések” címszó alatt tárgyalja a vizsgált jelenséget, s természetesebbnek tartja a megfelelő egyszerű ige használatát, ám a terpeszkedő kifejezések nyelvhelyességi szempontból minősítő csoportosítása már differenciáltabb megközelítési módon alapszik. A helytelen és okvetlenül kerülendő kifejezések (*bevásárlást eszközöl, levonásba hoz*) mellett megkülönböztet elfogadható (*feledésbe megy, feledésbe merül*) és semmiképpen sem helyteleníthető kifejezéseket (*fejébe vesz, zokon vesz*), amelyek bizonyos szerkezetekben elkerülhetetlenek (NyK 1985: 1007-1008). Szintén a nyelvvelői megközelítési módtól való eltávolodást jelenti, hogy a ragos főnév + ige szerkezetekkel kapcsolatos elemzések és vizsgálódások jelentéstani (Károly 1970: 389-391) és frazeológiai kutatások (O. Nagy 1968: 204-209, Juhász 1980: 84) tárgyaként jelennek meg a szakirodalomban. Napjaink nyelvészeti kutatásaiban pedig az idiómaszerű komplex régensek (Komlósy 1992: 487-519), illetve az igemódosítót tartalmazó komplex predikátumok (Pléh–Ackermann–Komlósy 1995: 165-168) egyik altípusaként találkozhatunk az említett szerkezetekkel.

funkcióigés szerkezetek konkrét előfordulásait jellemzi, hanem csupán elvi lehetőség. Különbséget kell tehát tennünk a helyettesíthetőség elvi, szótárban rögzített lehetősége és a konkrét, jogi szakszövegekben megvalósuló helyettesítés között. A szinonim igék számához viszonyítva a jogi szövegekben lényegesen kevesebb funkcióigés szerkezet helyettesítése valósul meg, aminek különböző okai lehetnek (Dobos 1999, 2001). A legfontosabbak a mondat vonzatstruktúrájában és a mondatban található bővítmények morfo-szintaktikai tulajdonságaiban rejlenek.

3.1. A funkcióigés szerkezetek és a szinonim igék vonzatstruktúrája

Az alábbiakban olyan jogi szakszövegekből vett példákat látunk, amelyekben a funkcióigés szerkezet szinonim igével történő helyettesítése egyes igei vonzatok morfo-szintaktikai tulajdonságainak a megváltozását eredményezi:

A Közgyűlés és a Biztonsági Tanács a Bíróság tagjainak megválasztását egymástól függetlenül foganatosítja. (1956. évi I. törvény az Egyesült Nemzetek Alapokmányának törvénybe iktatásáról 8. cikk)

A Közgyűlés és a Biztonsági Tanács a Bíróság tagjait egymástól függetlenül választja meg.

Megfigyelhető, hogy a *megválasztást foganatosít* funkcióigés szerkezet és a vele szinonim *megválaszt* ige azonos tematikus szerepet⁶ ad vonzatának, ám a vonzatok szintaktikai funkciói és morfológiai jellemzői eltérők, ezért az ígét tartalmazó mondatban szereplő vonzat esete megváltozik. A *megválasztást foganatosít* szerkezet főnévi komponense ugyanis olyan *-ás* képzős deverbális főnév, amely egyrészt a *foganatosít* funkcióige formális vonzata, másrészt maga is rendelkezik vonzatokkal, ilyen a *bíróság tagjainak* főnévi csoport. Az *-ás/-és*

⁶ A vonzatok nem rendelkeznek annyiféle különböző tulajdonsággal, ahányféle régens és vonzat van, hanem meghatározott, egy-egy osztályt jellemző tipikus ismérvek vannak. Ez tette lehetővé azon mondattani általánosítások megtételét, amelyek az egyes vonzattípusokra vonatkoznak. Egy ilyen általánosítás eredménye a *théta-szerep* vagy *tematikus szerep* fogalma is, ami tulajdonképpen nem más, mint a különböző fogalmi szerepek egy-egy osztályát jellemző jegy. A théta-szerep hatással van a bővítmények kifejezési lehetőségeire. A bővítmények grammatikai tulajdonságait ugyanis nagymértékben befolyásolja az általuk betöltött fogalmi szerep. Azokat a fogalmi szerepeket, amelyek a vonzatok viselkedését azonos módon determinálják, ugyanazon általánosabb szereptípus képviselőinek tekinthetjük, s ezeket az általános szereptípusokat nevezzük tematikus szerepeknek vagy théta szerepeknek. Az azonos tematikus szerep alá csoportosítható fogalmi szerepeket közös tartalmi jegyek jellemzik, amelyekről az egyes tematikus szerepek az elnevezésüket (Agens, Patiens, Experiens, Instrumentum) kapták (Kömlősy 1992: 359).

képzős főnevek eléggé igeiek ahhoz, hogy határozóval társuljanak, de nem eléggé igeiek ahhoz, hogy *accusativusszal* láthassák el vonzataikat, ezért – a szinonim igétől eltérően – a funkcióigés szerkezet mellett a főnévi csoport második tagja nem állhat tárgysetben.

A további példák szintén azt illusztrálják, hogy az azonos théta-szereppel rendelkező argumentumok eltérő morfo-szintaktikai tulajdonságokkal, esetenként eltérő viszonyító elemekkel (előljáró, névutó stb.) rendelkező vonzatokként jelennek meg a funkcióigés szerkezet és az ige mellett:

Az előzetes letartóztatás, illetőleg az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelése iránt az ügyész tesz indítványt a gyanúsított fogvatartásának helye szerint illetékes helyi bíróságnak; [1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról 379/A. § (1) bek.]

Az előzetes letartóztatás, illetőleg az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelését az ügyész indítványozza a gyanúsított fogvatartásának helye szerint illetékes helyi bíróságnak.

Ha az elkövető a tényállásszerű ölési cselekmény elkövetése után nyomban intézkedést tesz a sértett azonnali kórházba szállítása iránt, és annak halála az elkövető segítségnyújtásának eredményeként orvosi műtéttel válik elháríthatóvá: önkéntes eredmény-elhárítás folytán a cselekmény emberölés büntettének a kísérlete helyett életveszélyt okozó testi sértés büntettként minősül. (BH1992. 218. I.)

Ha az elkövető a tényállásszerű ölési cselekmény elkövetése után nyomban intézkedik a sértett azonnali kórházba szállításáról, és annak halála...

A Btk. 99. §-ának (1) bekezdése nem tesz különbséget végrehajtandó és felfüggesztett szabadságvesztés között, amiből következik, hogy az előzetes fogvatartást – attól függetlenül, hogy alkalmazta-e a bíróság a Btk. 89. §-ában foglalt rendelkezést elsősorban a szabadságvesztésbe kell beszámítani. (BK 148. szám)

A Btk. 99. §-ának (1) bekezdése nem különbözteti meg a végrehajtandó és felfüggesztett szabadságvesztést, amiből következik, hogy...

3.2. A fölcserélhetőség és a tematikus szerepek

A funkcióigés szerkezet helyettesítése a megfelelő szinonim igével az előzőektől eltérő módon is érintheti a mondat bizonyos argumentumpozícióit. Ezekben az esetekben amennyiben ez jogilag lehetséges a jogi szakszöveget ki kell egészíteni, hogy az igei régens az összes théta-szerepet kioszthassa a megfelelő argumentumoknak. Ezek az argumentumok valamilyen théta-szerepben általában megtalálhatók az adott jogszabályban, azonban a funkcióigés szerkezetek

használata nem teszi szükségessé megismétlésüket, mivel vonzatstruktúrájuk erre lehetőséget ad. Ezzel szemben, ha a szinonim ige olyan tárgyias ige, amelynek jelentésszerkezete megköveteli a tárgyi vonzatot, és az a mondatban nem szerepel, a helyettesítést követően a mondat agrammatikussá válik.

*A szabálysértési hatóság indokolt esetben megkeresheti a meghallgatni kívánt személy tartózkodási helye szerint illetékes szabálysértési hatóságot, hogy a **meghallgatást foganatosítsa**, és az erről készült jegyzőkönyvet küldje meg. [1968. évi I. törvény a szabálysértésekről 54. § (6) bek.]*

A fenti példában a szinonim ige használata csak akkor lehetséges, ha mellette meghatározott théta-szereppel (Patiens) ellátott, tárgyesetben álló vonzata is szerepel: *A szabálysértési hatóság indokolt esetben megkeresheti a meghallgatni kívánt személy tartózkodási helye szerint illetékes szabálysértési hatóságot, hogy a **személyt meghallgassa**, és az erről készült jegyzőkönyvet küldje meg.*

A bevezetőben már említettük, hogy a nyelv a jogi gondolat általános és egyedi tartalmának kifejezésére is alkalmas. A jog feladatának és a jogalkotó szándékának megfelelően az általános tartalom nem foglalja magában azokat az egyedi esetekre jellemző információkat, amelyeket nem szükséges vagy nem tudunk megnevezni. Miután az igék vonzatkerete általában több kötelezően betöltendő argumentumpozíciót tartalmaz, a jogi gondolat általános tartalmát hordozó funkcióiágés szerkezetek nem, vagy csak az egyedi esetre jellemző információk birtokában helyettesíthetők a megfelelő szinonim igével.

*Ha a hivatalos személy hivatali beosztásával visszaélve a személyi igazolványba hamis **bejegyzést tesz**, cselekménye nem hivatali visszaélésként, hanem hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisításként minősül. (BH1982. 502.)*

Az idézett bírósági határozatban szereplő *bejegyzést tesz* funkcióiágés szerkezet vonzatstruktúrája kevesebb kötelezően betöltendő argumentumpozíciót tartalmaz, mint a vele szinonim *bejegyez* ige vonzatstruktúrája. Ezért a szinonim ige nem minden théta-szerepet tud kiosztani, aminek következtében az egyik argumentumpozíciója kitöltetlen maradna (hiszen nem mondjuk meg, hogy mit jegyez be), s ezáltal a mondat agrammatikussá válik.

3.3. A fölcserélhetőség és a jelzői bővítmények

A jogi tartalom differenciáltan pontos megfogalmazása miatt a jogi szakszövegekben szereplő funkcióiágés szerkezetek főnévi komponense általában jelzői bővítménnyel rendelkezik. A jelzői bővítmény sok esetben átalakítható az

ige határozói bővítményévé: *megfelelő intézkedést foganatosít megfelelően intézkedik, hátrányos intézkedést tesz hátrányosan intézkedik*. Az átalakítás azonban – ahogyan azt a következő példák is igazolják – nem mindig végezhető el, mivel a funkcióigés szerkezet főnévi komponensének jelzői bővítményeit a szinonim ige (*intézkedik, nyilatkozik*) nem tudja átvenni:

*...a nemzetközi kötelezettségvállalás alapján mindazon személyek, cselekményeik, kapcsolataik adatait, akikkel szemben **nemzetközi bűnüldözési intézkedéseket kell foganatosítani**, a büntethetőség elévülétség, vagy a nemzetközi kötelezettségvállalásban meghatározott ideig... [1994. évi XXXIV törvény a Rendőrségről 84. § k) pont]*

*Ha az ítélet kihirdetése után az előzetes letartóztatás fenntartását elrendelő végzés tekintetében a vádlottak és védők – kioktatás után – **sem tesznek perorvoslati nyilatkozatot**, a nyilatkozat megtételének hiányát nem lehet a végzés ellen bejelentett fellebbezésként értékelni. (BH1994. 654.)*

3.4. A funkcióigés szerkezet mint a jogi gondolat egyetlen lehetséges kifejezési formája

Végül számolnunk kell az olyan jogi szaknyelvre jellemző funkcióigés szerkezetekkel is, amelyek egyáltalán nem helyettesíthetők igei lexémával: *házkutatást foganatosít (*házkutat), tényállítást tesz, kényszergyógykezelést foganatosít, magánindítványt tesz, zárlatot foganatosít* stb.

4. A jogi terminológia egységessége és a szinonimitás lehetősége

A funkcióigés szerkezetek a jogi szaknyelv fontos attribútumai, s mint ilyenek egyaránt használatosak a jogi szaknyelv mindhárom területén, úgymint a tételes jog, a jogalkalmazás és a jogtudomány nyelvében. Minthogy a fogalmi pontosság és a terminológiai azonosság egyaránt követelmény a jogi szaknyelv mindhárom részében, illetve azok különböző alkalmazási sféráiban, a funkcióigés szerkezetek használatát a jogi szaknyelv struktúráján belül az *egységesség* jellemzi.

A funkcióigés szerkezetek egységes használata biztosítja a terminológiai azonosságot és végső soron a jogi tartalom adekvát megjelenítését. Így például az *emberölést elkövet* szókapcsolat jogi tartalmát a tételes jog különböző szintű jogszabályai mindig ezzel a szókapcsolattal jelölik, és soha nem annak szinonimáival: *gyilkosságot elkövet, meggyilkol, eltesz láb alól, kinyír* stb. Ugyanakkor az *emberölést elkövet* funkcióigés szerkezet és a vele szinonim *megöl* ige egyaránt előfordul a tételes jog nyelvében. Használatukat nyelvészeti szempontból a vonzatkeretük argumentumpozícióiban fellelhető különbségek határozzák meg: a két komponensből álló funkcióigés szerkezet vonzatstruktúrája megfelelőbb lehetőséget kínál a halmozott bővítmények mondatban történő

elhelyezésére:

(1) Aki mást **megöl**, büntettet követ el, és öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés tíz évtől tizenöt évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, ha az **emberölést** a) előre kitervelten, b) nyereségvágyból vagy c) más aljas indokból, illetőleg célból, d) különös kegyetlenséggel, e) hivatalos személy vagy külföldi hivatalos személy ellen, hivatalos eljárása alatt, illetőleg emiatt, közfeladatot ellátó személy ellen, e feladatának teljesítése során, továbbá a hivatalos, a külföldi hivatalos vagy a közfeladatot ellátó személy támogatására vagy védelmére kelt személy ellen, f) több emberen, g) sok ember életét veszélyeztetve, h) különös visszaesőként, i) tizennegyedik életévét be nem töltött személy ellen **követik el**. (Büntető Törvénykönyv 166.§)

A jogszabályok hierarchiájából fakadó tartalmi és nyelvi egységesség miatt a jogi szaknyelvben előforduló funkcióigés szerkezetek forrásai a magasabb szintű jogszabályokban található meg. Amennyiben a magasabb szintű jogszabály egy adott jogi tartalmat meghatározott funkcióigés szerkezettel fejez ki, úgy ezen funkcióigés szerkezet használata az alacsonyabb szintű jogszabályban kötelező. (Természetesen csak abban az esetben, ha annak szabályozási tárgya az adott jogi tartalmat magába foglalja.)

A terminológia egységessége nem csak az azonos területeket szabályozó különböző szintű jogszabályokat jellemzi, hanem a tételes jog egészét is. Például a **felügyeletet gyakorol** funkcióigés szerkezet által jelölt jogi tartalmat a szabályozási területtől függetlenül ugyanaz a funkcióigés szerkezet rögzíti az alkotmányban, a különböző törvényekben, törvényjavaslatokban, és rendeletekben:

*Az ügyészség törvényben meghatározott jogokat gyakorol a nyomozással összefüggésben, képviseli a vádat a bírósági eljárásban, továbbá **felügyeletet gyakorol** a büntetés-végrehajtás törvényessége felett. [A Magyar Köztársaság Alkotmánya XI. fejezet (2)]*

*A foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi miniszter törvényességi **felügyeletet gyakorol** a FAT működése felett. (2001. évi CI. törvény a felnőttképzésről)*
*A Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája felett az ügyészség **gyakorol** törvényességi **felügyeletet**. (T/437. törvényjavaslat a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény módosításáról)*

*Az Igazgatási Tanács: e) fegyelmi **felügyeletet gyakorol** a vezérigazgató felett; (az Európai Unió Tanácsa 2004. július 12-i 1321/2004/EK rendelete az európai műholdas rádió navigációs programokat üzemeltető struktúrák létrehozásáról)*

Budapest Középtávú Városfejlesztési Programja (Podmaniczky Program) végrehajtása és felülvizsgálata során Monitoring Bizottságként működik, szakmai felügyeletet gyakorol a monitoring folyamatában (37/2006. (VII. 14.) Főv. Kgy. rendelet a Fővárosi Önkormányzat Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 7/1992. (III. 26.) Főv. Kgy. rendelet módosításáról)

A *felügyeletet gyakorol* funkcióiágés szerkezet minden olyan esetben előfordul, amikor a jogalkotó az alá-fölé rendeltségi viszonyból fakadó ellenőrzési jogot kívánja kifejezni. Ez pedig független attól, hogy milyen viszonyokban, szervezetekben, illetve milyen jogi dokumentumokban jelenik meg a *felügyelet gyakorlása* mint általános ellenőrzési jogosultság.

A fent elmondottakat összegezve megállapítható, hogy:

- (1) A jogi szaknyelv struktúráján belül a funkcióiágés szerkezetek használata egységes.
- (2) Ezen terminológiai egységességet az biztosítja, hogy:
  - a) az alacsonyabb szintű jogszabályok mindig átveszik a magasabb szintű jogszabályokban használt funkcióiágés szerkezeteket;
  - b) a jogi szaknyelv struktúrájában központi helyet elfoglaló tételes jog nyelve determinálja a jogalkalmazói jog és a jogtudomány nyelvét, így e két utóbbi terület egyaránt adaptálja a jogszabályok terminológiáját és ezzel együtt a funkcióiágés szerkezetek használatát is.
- (3) A funkcióiágés szerkezetekkel szinonim igék használata a jogi szaknyelvben csak akkor megengedett, ha
  - a) az ige vonzatkerete megfelelő számú argumentumpozíciót tartalmaz,
  - b) minden tematikus szerep kiosztható,
  - c) az ige és a funkcióiágés szerkezetet alkotó deverbális főnév szótöve azonos.

A jogi szaknyelv terminológiai egységességét tükrözi a konkrét *jogalkalmazói gyakorlat*, amikor is a tételes jog által funkcióiágés szerkezet segítségével definiált jogi tartalmat ugyanazon nyelvi eszköz, vagyis ugyanazon funkcióiágés szerkezet használatával fejezi ki. Ezen általánosan jellemző szabályszerűség alól kivételt képeznek a laikusok narratívái. Az események közvetlen észlelői ugyanis a látottakat és hallottakat saját kulturálisan meghatározott világlátásuk alapján fordítják át történetekké, majd ezen történetek – az ügyvédekkel, illetve más, a jog nevében eljáró személyekkel folytatott megbeszélést követően többszöri átfordítás után kerülnek a jegyzőkönyvekbe, ítéletekbe és vádiratokba.

A jogi eljárásban részt vevő laikusok történeteiben általában nem vagy csak kis számban fordulnak elő funkcióigés szerkezetek, mivel ők elsősorban igék segítségével fogalmazzák meg mondanivalójukat. Ezt tükrözik a laikusok narratívái a kihallgatási jegyzőkönyvekben és a bírósági tárgyalások felvételeiről készült transzkripciókban is. Például a *lopást elkövet* funkcióigés szerkezet helyett különböző igéket találunk ezekben az átiratokban: alumínium táblákat *vittünk el*, a lemezeket *eltettük* a kukoricásba, a lemezeket *beraktuk* a gépkocsi csomagtartójába, közösen megbeszéltük, hogy elmegyünk alumíniumot *szedni*, az alumínium lemezeket *elpakoltuk*, lebontottuk a bódét és az alumínium lemezeket *bepakoltuk* a kocsiba stb.

Általánosságban megállapítható, hogy a laikusok a történések elbeszélésében a jogi szakszavak helyett nem azok szűk értelemben vett, különböző stílusréteghez tartozó szinonimáit használják (vö: *eltulajdonít*, *csen*, *elcsen*, *sikkaszt*, *lop*, *lopkod*, *megfúj*, *lenyúl* stb.), hanem körülírják az eseményeket. Ezek a körülírások annyiban tekinthetők a jogi terminusok szinonimáinak, amennyiben ugyanarra a tényállásra vonatkoznak és a velük alkotott kontextusok denotatív jelentése megegyezik az adott jogi terminus jelentésével.

Befejezés

A jogalkotó egy életviszony szabályozásánál mindig általánosít, elvonatkoztat az egyedi történések esetlegességétől. Ezért a norma nyelvi kifejezése is elvont lesz. A jogalkotó által szabályozott életviszonyok azonban mindig konkrétak, csakis X okoz kárt Y-nak, vagy N okoz kárt Z-nek. Két egyforma eset a valóságban nem létezik. Az egyes esetek jogi elbírálásakor a nyelv segítségével rekonstruálják a történeteket. Ekkor a nyelv a konkrétat juttatja kifejezésre; az ügyirat pedig jogi szempontból releváns elemeket emel ki a történetek taglalásakor. A jogalkalmazó tehát két megfogalmazást vet egybe, a norma általánosságát a történés egyediségével.

A jogi norma és az egyedi történés nyelvi kifejezése természetesen eltérő. Azonban az eltérés kizárólag nyelvi, mivel a jogi gondolat általános és egyedi tartalmának azonossága nem sérülhet. A konkrét esetnek azonosnak kell lennie a normában megfogalmazott általánossal. A konkrét eset nyelvi megfogalmazásának pedig a denotáció szintjén azonosnak, a szavak szintjén szinonimnak kell lennie a tételes jog általános megfogalmazásával. Nem nyelvi tévedést követ el a jogalkalmazó, ha egy konkrét ügyet jogilag helytelenül ítél meg. De helytelenül választotta meg a nyelvi eszközöket, ha a normával lényegében azonos esetet jogilag másként minősít. A jogalkotás (a normaalkotás) és a jogalkalmazás (egyedi döntések meghozatala) nem tisztán jogi kérdés, hanem nyelvi is.

Irodalom

- Апресжан, Ю. Д. (Апресян, Ю. Д.) 1957: „Проблема синонима”, *Вопросы языкознания* 6.
- Bickmann, H. J. 1978: *Synonimie und Sprachverwendung. Verfahren zur Ermittlung von Synonymklassen als kontextbeschränkten Äquivalenzklassen*, Tübingen
- Borbás G. D. 1998: „A szinonimitás elméleti szempontból”, in Gecső T. Spannraft M. (szerk.): *A szinonimitásról*, Budapest
- Cruse, D. A. 1986: *Lexical Semantics*, Cambridge
- Dobos Cs. 1999: „Régensek és vonzatok a leíró kifejezéseket tartalmazó mondatokban”, in Lengyel Zs. – Navracsics J. – Nádasi E. (szerk.): *Nyelvi kihívások a harmadik évezredben*, Veszprém: OOK-Press Kft.
- Dobos Cs. 2001: A funkcióigés szerkezetek vizsgálata (PhD értekezés, kézirat), Debrecen: KLTE
- Finály H. 1870: „Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez” *Nyelvtudományi Értekezések* II. 4: 3-21.
- Gauger, H. M. 1972: „Zum Problem der Synonyme”, *Tübinger Beiträge zur Linguistik* 9.
- Hadrovics L. 1992: *Magyar történeti jelentéstan*, Budapest
- Juhász J. 1980: „A frazeológia mint nyelvészeti diszciplína”, in Rácz, E. Szathmári, I. (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szókészlettana és jelentéstana köréből*, Budapest, 79-97.
- Károly S. Zsembery I. 1960: „Terjengősség, dagályosság hivatalos nyelvünkben”, *Magyar Nyelvőr* 84: 148-154.
- Károly S. 1970: *Általános és magyar jelentéstan*, Budapest
- Kiefer F. 2000: *Jelentésemélet*, Budapest: Corvina
- Keszler B. 1994: „A mai magyar nyelv szófaji rendszere”, in Faluvégi K.– Keszler B.– Laczkó K. (szerk.): *Magyar leíró nyelvtani segédkönyv*, Budapest
- Komlósy A. 1992: „Régensek és vonzatok”, in Kiefer F. (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan, 1. Mondattan*, Budapest
- Lyons, J. 1995: *Linguistic Semantics*, Cambridge
- Mel'csuk, I. A. Zsolkovszkij A. K. (Мельчук, И. А. Жолковский, А. К.) 1984: „Толково-комбинаторный словарь современного русского языка”, *Wiener Slawistischer Almanach* 14, Vienna
- O. Nagy G. 1968: „Az ige a frazeológiai egységekben”, *Magyar Nyelvőr* 92: 204-209.
- Parlagi F. 1907: „Medice, cura te ipsum!”, *Magyar Nyelvőr* 36: 314-316.
- Pléh Cs. Ackermann F. Komlósy A. 1995: „Az igemódosítók pszicholingvisztikájáról”, *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 18: 165-191.
- Prohászka J. 1956: „Az ige körülírása sokszor fölösleges szószaporítással” *Magyar*

Nyelvőr 80: 185-193.

- Ruzsiczky É. 1985: „A fölcserélhetőség szempontja a szinonímia értelmezésében”, *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 16: 209-228.
- Ruzsiczky É. 1998: „Elméleti és gyakorlati szempontok”, in Geccsó T. – Spannraft M. (szerk.): *A szinonimitásról. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához I*: 118-121, Budapest
- Simonyi Zs. 1915: „Német nyelvhibák a magyarban”, *Magyar Nyelvőr* 44: 436-437.
- Szabó Miklós 2000: *Nyelvhasználat a jogi eljárásban. Nyelvi átfordítás és ténykonstitúció a jogi tényállás megállapításának folyamatában* (Felsőoktatási Kutatási és Fejlesztési Pályázatok, kézirat)
- Ullmann, S. 1982: „Der Begriff der Bedeutung in der Sprachwissenschaft”, in Gewehr, W. Klein, K. P. (Hg.): *Grundprobleme der Linguistik*, Baltmannsweiler, 157-165.
- Zsilinszky É. 1996: „Állandó szókapcsolatok a XVII. századi jogi szövegekben”, *Magyar Nyelvőr* 120: 92-96.cx